

вими явищами. Цьому рівню, як і самій професійно-правовій культурі, властивий вищий ступінь знання і розуміння правових явищ у відповідній сфері професійної діяльності. Водночас кожна юридична спеціальність має свою специфіку, яка зумовлює її особливості професійної правової культури різних її представників, що варто обов'язково враховувати.

Джерела і література

1. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.
2. Бандурка О. М. Професійна етика працівника органів внутрішніх справ : навч. посіб. / О. М. Бандурка. – Х. : Ун-т внутр. справ, 2001. – 220 с.
3. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / за ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. – К. : Юрінком-Інтер, 2000. – 320 с.
4. Кириченко І. Г. Освіта МВС: закономірності формування та перспективи розвитку / І. Г. Кириченко // Іменем закону. – 2002. – № 15 (5299). – 12 квіт.
5. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В. В. Лазарева. – М. : Юристъ, 2007. – 575 с.
6. Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов : учеб. пособие / под ред. Г. В. Дубова, А. В. Опалева. – М. : Щит-М, 2005. – 523 с.
7. Сливка С. С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект) / С. С. Сливка. – Львів : Світ, 2000. – 336 с.

Чупринский Борис. Правовая культура как основная часть профессиональной культуры юриста.

Статья посвящена исследованию правовой культуры как основной составляющей профессиональной культуры юриста. Профессиональная культура юриста рассматривается как определенная разновидность субкультуры, которая «включает» в себя элементы различных видов культур. Основным компонентом формирования профессиональной культуры юриста является его профессиональное правосознание, которое непосредственно влияет на характер профессиональной деятельности.

Ключевые слова: философия права, правовая культура, правовое сознание, профессиональная деятельность, профессиональная культура.

Chuprynsky Boris. Corporate Culture as a Core Component of Professional Culture Lawyer. The article investigates the legal culture as a key component of the professional culture of lawyers. Professional culture of a lawyer is seen as some kind of subculture that absorbs the elements of different types of cultures. The main component that forms the professional culture of a lawyer is his professional consciousness, which directly affects the nature of the professional activity.

Key words: philosophy of law, legal culture, legal consciousness, professional activity, professional culture.

Стаття надійшла до редколегії
17.04.2013 р.

УДК 930.1

Михайло Ясінський

Соціокультурний образ історичної самосвідомості

У статті розкрито наукове значення ролі соціальних образів у становленні історичної самосвідомості як феномену традиційної культури. Виявлено, що на сьогодні проблематика ролі історичних образів у наукових дослідженнях не розв'язана. Узагальнено механізм створення історичних образів культури.

Ключові слова: самосвідомість, образ, пізнання, культура.

Постановка наукової проблеми та її значення. Питання ролі образів у пізнанні та становленні особистості й соціальних витоків пізнання культури активно дискутують філософи вже з другої половини ХХ ст. Проблемний аналіз самосвідомості – один із ключових у їхніх антропософських дослідженнях. Теоретики історії піднімають питання історичності самоусвідомлення культури. Для культурфілософів і мистецтвознавців актуальною є проблема ролі образу в пізнанні. У цій статті

© Ясінський М., 2013

висвітлено питання ролі соціальних образів у становленні історичної свідомості як феномену традиційної культури.

Історія соціальної культури відображена в теоріях механіцистичної школи (Г. Кері); географічної школи (В. Кузен, К. Ріхтер, Ф. Ратцель, Л. Мечников, Л. Гумільов); расово-антропологічної школи (Ж. де Гобіно, Х. Чемберлен); соціал-дарвіністської школи (Г. Спенсер, А. Смол); психологічної школи (Г. Лебон); історичного матеріалізму (К. Маркс); індустріального суспільства (Р. Арон, У. Росту); постіндустріального суспільства (Д. Белл), технотронного суспільства (З. Бжезінський); суперіндустріального суспільства (О. Тоффлер); системної соціології (П. Сорокін); історико-соціологічного методу (М. Грушевський); теорії стратифікації та ін. Значна кількість наукових робіт, які стосуються проблематики формування образів історичного минулого, істинності цих образів як цінностей культури, їх наповнюваності, інформативності, а також належності до історичних артефактів, засвідчує, що ця проблематика ще остаточно не розв'язана.

Мета статті:

– проаналізувати механізми створення, збереження та передачі образів у свідомості; вивчити колективну свідомість як продуцент і репродуктор соціальних образів; вивчити феномен історизації образів через традиції соціальних груп; проаналізувати соціальні образи культури; установити взаємозв'язки між історичною самосвідомістю соціальної групи й сукупними образами цієї самосвідомості; довести можливість використання образів історичної самосвідомості як джерела історичних досліджень.

Для реалізації поставленої мети як аналітичний матеріал використано філософські, мистецтвознавчі, літературні, соціальні дослідження вітчизняних спеціалістів, а також інші наукові роботи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аристотель уважав, що «мистецтво є наслідуванням і художнім відтворенням не лише того, що є, і того, що було, але однаковою мірою і того, що може бути з вірогідністю або ж з необхідністю» [1, 427]. Згідно зі вченням Аристотеля, мистецтво – це «спосіб упізнання, коли разом з упізнанням (передумовою якого є наявність об'єднувальної традиції, де всі знаходять спільну мову) поглиблюється самопізнання, а отже і близькість зі світом» [2, с. 19–28]. Мистецтво творення образів, однак, сьогодні в суспільстві динамічно-змінних цінностей є не лише наслідуванням і відтворенням, а й соціально-культурологічним прогнозом. Через дійсну або уявну зміну історичного часу проходить апробація образу, його впізнання та переоцінка в новому історико-культурному середовищі, а також перевірка його основоположних цінностей на життєздатність в нових умовах. Загалом процес образотворення полягає не лише в знаходженні та відображенні образів, які є прототипами реальності, чи формуванні їхніх зразків – образотворення відмінне від пошуку ідеалу як найбільш досконалого конструкту уяви.

Творення образів – необхідна витівка в царині культури, комбінація її відомих, уявних та інших можливих елементів, здійснена задля привернення уваги до дійсності, очікуванням зустрічної реакції, словом, на актуалізацію наявної культури.

Створення соціокультурних образів відбувалося місце на різних етапах розвитку людської культури й характеризувалося наявністю послідовного ряду операцій, що уможливлювали поступальну динаміку процесів соціокультурного розвитку. Здійснення операцій соціального образотворення відбувалося через механізми зміни свідомості, зміни культурного шару та оцінювання багатшарового стану культури. Поява подібних між собою образів як таких, що були інтерпретовані з певного першообразу, засвідчує можливість одночасного існування тотожних чи до певної міри подібних образів у свідомості значного числа осіб – колективу, соціуму, етносу тощо. Такі колективні образи змогли б виникнути лише в разі, коли б спільне культурне середовище соціуму зазнавало змін і наявний життєвий досвід та спільне ставлення до таких змін спричинили б їх однотипне оцінювання.

Механізм зміни свідомості реалізується через кінематичні пари «свідомість – соціальна група», «свідомість – самосвідомість», «свідомість – історія», «самосвідомість – історія» і полягає у виникненні у свідомості індивіда ланки історичної самосвідомості. (Під механізмом у цьому разі розуміємо сукупність елементів, які становлять кінематичний ланцюг і потрібні для зміни способів руху (думки)).

Людство пройшло ряд етапів розвитку свідомості, зокрема – зародження первісної свідомості (підсвідомість), поява стадно-колективної свідомості, функціонування соціально-групової свідомості, вияв індивідуальної свідомості та реалізацію суспільної свідомості. У. Росту у своєму «Некомуністичному маніфесті» продемонстрував власні міркування щодо розвитку суспільства та визна-

чив стадії цього суспільного розвитку, відповідно, як «традиційне», «перехідне», стадія промислової революції, «стадія зрілості» та стадія «масового споживання» [3]. У. Ростоу називає їх стадіями економічного зростання. Утім не лише матеріальні цінності, а й будь-які культурні здобутки можуть бути послідовно а) зафіксовані в культурі; б) повторювані (традиційовані); ренововані, цивілізовані (представлені у вигляді продукту масового споживання) тощо. На кожній наступній стадії розвитку зростає також і кількість соціальних образів. Послідовне зростання кількості таких образів і відмінність їхніх якісних показників – вияв історичного буття культури. Отже, ми маємо право обґрунтувати наявність також і історичного буття образів традиційної культури.

Механізм створення історичного образу полягає в здатності індивіда сприймати та оцінювати сутність і фіксувати результати такого сприйняття та оцінювання в індивідуальній свідомості. На думку Дж. Міда, «соціальне життя залежить від нашої здатності уявляти себе в інших соціальних ролях, а це прийняття ролі інших залежить, у свою чергу, від нашої здатності до внутрішнього діалогу з собою» [4, с. 57]. Оцінювання передбачає вибір індивідом, який постійно перебуває перед проблемою вибору, певної окремої системи цінностей.

Усвідомлення індивідом власної сутності (самоусвідомлення) – результат оцінювання та усвідомленого вибору між собою «самим» і собою «іншим». Взаємовідносини індивідів у суспільстві у вигляді безпосередніх соціальних зв'язків, зв'язків-впливів чи опосередкованих зв'язків та інших форм соціальної взаємодії потребують взаємооцінювання суб'єктів цієї взаємодії. Таке взаємооцінювання не потребує обов'язкового безпосереднього контакту, адже в пам'яті індивіда зберігаються зразки культурної інформації (меми), набуті цим індивідом в минулому, що він їх і використовує.

Використання зразків минулого не дає відповіді на конкретні питання взаємовідносин у соціальній групі чи за межами будь-яких соціальних груп, але воно необхідне, під час такого використання відбувається примірювання індивідом необхідного соціального образу (героя, гравця, політика, пастора тощо), який був створений у минулому й має в сьогоденні історичне підґрунтя, для прогнозування можливих результатів взаємодії.

Соціокультурний образ, який має певну тривалість, середовище свого зародження і чинники появи, у свідомості індивіда виступає його соціальним самоусвідомленням і становить основу для необхідного сприйняття ним сенсу історичного буття соціуму. Натомість соціальний колектив створює на основі конкретних образів, що мали місце в культурі соціуму, опосередкований і узагальнений образ належного до цього соціуму індивіда.

Соціальні (колективні) образи з плином часу видозмінюються та доповнюються, і їхній хронологічний зріз стає відображенням історії культури даного соціуму. Так з'являються соціально-економічні образи, соціально-демографічні, етнічно-соціальні, соціально-територіальні, соціально-професійні тощо.

Сукупність соціальних образів культури (соціокультурних образів), зафіксованих у колективній пам'яті соціуму, становить основу самоусвідомлення кожним із його членів наявних шарів культури та формування історичної самосвідомості й окремого члена колективу, і соціальної групи загалом.

Механізм зміни культурного шару, діючи поетапно, через появу середовища нестабільності викликає актуалізацією культури та знаходження проблем наявної культури (відбувається створення проблемного поля культури). Згодом відбуваються аналіз проблем культури (дослідження внутрішнього конфлікту ідіом культури); отримання досвіду розв'язання проблем (колекціонування розв'язків); прогнозування культури (очікування локальної культурної революції) та культурна апробація (зародження нового шару культури).

Кожна персоніфікація нових ідіом культури викликає чергову появу середовища нестабільності та повторну актуалізацію культури. Через дихотомію персоніфікації й актуалізації культури виявляється динамічність культурного буття.

Соціальне середовище культури не є цілком сталим, водночас, воно не є однорідно-динамічним. Традиційні, повторювані й стабільні шари культури співіснують у певній культурі з динамічними, змінними, короткотривалими. Загалом динаміка культурного розвитку людства відображена в його історії – цьому зведеному реєстрі хронологічних змін персоніфікованого лику культури.

Девіація динамічного культурного шару постійна й необхідно-закономірна, натомість девіація стабільного стану культури, викликана тиском проблемного поля як сукупності суспільних проблем культури, феноменальна, така, що породжує новий стан культури.

Культурна апробація або ж зародження нового стану культури відбувається через зміну ставлення до історичного минулого. Історичний образ культури стає узагальненим відображенням

окремих шарів та станів культури й містить обов'язкове посилення на сенс свого зародження. Історичний образ дихотомний, у ньому співіснують і історичний образ проблемної культури, і історичне уявлення про стан перспективних культур. Переоцінка історичного минулого – лише одна зі складників історичного образу. Вона містить запропоновану авторами історичного образу шкалу культурних цінностей історії.

У ставленні до культурної дійсності прихована перспектива культури, затаєне щось очікуване, бажане, необхідне або й просто можливе.

Наявність інституціоналізованого, поділеного на соціальні страти суспільства уможливорює функціонування механізму оцінювання багатшарового стану культури, допускає співіснування локальних культур і наявність мультикультурних варіацій. Через відображення суспільних оцінок культури відбувається створення узагальненого соціального образу культури. Наявність відмінних одна від одної суспільних оцінок культури викликає, своєю чергою, потребу систематизації систем оцінювання культури та появу узагальненого, суспільного розуміння культури.

Виявлення або ідентифікація культури й наступне її розуміння неминуче ведуть до усвідомлення цієї культури, наступного її скептичного оцінювання та далі – до пошуку нових образів культури. Соціальні образи культури виступають як набуті риси і властивості самосвідомості, які сприяють оцінюванню взаємовідносин суб'єктів культурного середовища, яке історично склалося.

На думку П. Нора, історія «завжди проблематична і неповна реконструкція того, що не має продовження, що минуло», пам'ять же – «актуальний феномен, вічний зв'язок із сьогоденням» [5, с. 16]. Натомість О. Леонтєва пропонує розглянути вивчення пам'яті як «дискурсу пам'яті» та як «образів минулого». Сутність «парадигми пам'яті», сформованої в руслі історичної антропології, на її думку, полягає в тому, що предметом дослідження стає не історична подія чи явище як таке, а пам'ять про нього, яка живе у свідомості суспільства [6, с. 7].

З одного боку, «проектне розуміння відтворюваного минулого» – особливий погляд експерта-історика при виконанні політичного замовлення [7, с. 18–19], а з іншого – «розглядаючи з усіма зручностями образ минулого, оцінюючи ступінь приємності його» той же історик «виглядає чи вбачає в ньому приємного на вигляд себе» [8, с. 21]. І в цьому немає суперечності: і «проектоване минуле», і «присвоєне минуле» за своєю суттю є лише науково-історичними образами суспільно-політичних ідей сучасної історії культури.

Сьогодні очевидна неспроможність пояснення історії за допомогою лише історичних фактів, що їх історики наполегливо колекціонують відповідно до задекларованої системи ціннісних орієнтирів. «Механізм історичної рефлексії далекий від об'єктивності, його формує свідомість дослідника» [9]. Факти, які є лише продуктами культури, не уповноважені представляти на суд історії цілковиту сутність цієї культури.

Зближення наукових і художніх форм пізнання минулого не передбачає відміни будь-якої з них. Наукові методи дають змогу точніше реалізувати сучасне сприйняття образу минулого в художню форму, а осмислення науки в термінах мистецтва робить можливість історії розширити горизонти власної саморефлексії [10]. Індивід перебуває водночас у трьох історико-культурних вимірах: маючи соціально-історичне походження, він формує власну культуру сьогодення для наближення майбутнього суспільного простору. Його пам'ять «як колективний соціальний феномен конструює суспільство як таке, виступає запорукою його ідентичності» [11].

Помилково допускати, що історична свідомість звернена лише в минуле, що вона вичерпується лише його поясненням. «...Історична свідомість – це духовний міст, перекинутий через прірву часу, – міст, міст, що веде людину з минулого в майбутнє» [12, с. 24]. Колективна свідомість, як уявлювана багатоголова істота, сприймає світ тисячами своїх очей і сердець, розміщених в одному тілі.

Шукаючи історичну істину, ми пробуємо вгледіти в підвечірках часу неясні власні обриси, а з ними й перші відблиски свого майбутнього.

Висновки та перспективи подальших досліджень:

1. Внутрішня динаміка образу, яка полягає в зміні комбінації шарів культури, активних на момент сприйняття образу його реципієнтом, сприймається як миттєвість, «щойність», свіжість, новизна образу. Щораз інше, оновлене й окреме сприйняття робить можливим його багаторазову варіативну повторюваність і тим самим уключення такого образу в культурну традицію соціальних груп.

2. Механізм створення, збереження та передачі історичних образів діє через індивідуальне творення образів, їх усупільнення тривким соціальним колективом, багаторазове використання,

реновацію та остаточне уявлення їх сукупності. Узагальнені образи культури, збережені в соціальній пам'яті та відтворені в іншому культурному просторі, стають образами колективного минулого.

3. Усвідомлення членами соціальних груп своєї належності до певної історичної культури відбувається через регенерацію культурних ознак представників тієї історичної вже культури в новітній образ їхньої колективної самосвідомості. Такий узагальнений образ, уявлений належними до новітньої культури членами соціального колективу, історичний за своєю сутністю і має у своїй основі образи, які зародилися в попередній історичній культурі.

4. У новітніх соціальних образах історичної самосвідомості соціальних колективів минулого закодований значний обсяг інформації, яку може використати сучасна історична наука.

5. Перспектива подальших досліджень полягає у визначенні культуроорганізуючої ролі образів малих соціальних груп і міри пріоритетності тих або тих образів у формуванні колективної самосвідомості кожної з таких груп.

Джерела та література

1. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : Наук. думка, 1997. – 752 с.
2. Козлик І. Категорія «відображення» і проблема вихідного постулату в методології сучасного літературознавства / І. Козлик // Вісн. Прикарпат. ун-ту. Філологія. – 2005. – Вип. IX–X. – С. 19–28 (з посиланням на Гадамер Г.-Г. Мистецтво і наслідування // Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика : Вибрані твори / пер. з нім. – К. : [б. в.], 2001.
3. The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto. 1960 (Ростов В. В. Стадії економічного зростання. – Нью-Йорк, 1981) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.people.su/ua/95043_2
4. Піча В. М. Соціологія : навч. посіб. для студ. вищ. закладів освіти України / В. М. Піча. – К. : Каравела, 2000. – 248 с.
5. Акельев Е. В. Историческая память российского крестьянства : образы прошлого и настоящего в устных воспоминаниях сельских жителей (по материалам Первой Пудожской экспедиции РГГУ) з посиланням на Кознова И. Е. XX век в социальной памяти российского крестьянства / Е. В. Акельев. – М. : [б. и.], 2000.
6. Леонтьева О. Б. Историческая память и образы прошлого в российской культуре XIX – начала XX вв. / О. Б. Леонтьева. – Самара : ООО : «Книга», 2011. – 448 с.
7. Атнашев-Мирзянц Т. М. Проектирование как горизонт истории (Опыт перестройки и публичная история в Новое время) / Т. М. Атнашев-Мирзянц // Діалог современем. – 2006. – Вып. 16. – С. 15–52.
8. Шильман М. Е. Патронат пришлого и подходящая идентичность // Актуальні проблеми духовності : зб. наук. пр. / ред. Я. В. Шрамко. – Вип. 13. – Кривий Ріг : [б. в.], 2012. – С. 15–24.
9. Игнатов В. И. Историческое прошлое и его значение для постсовременного общества: социально-философский анализ : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. филос. наук по спец. : 09.00.11 – Социальная философия. – М., 2011. – 20 с.
10. Колодинская Е. В. Историческое прошлое как предмет высказывания: современная англоязычная проза и постмодернистская историография: Г. Свифт, Дж. Барнс : автореф. на соиск. ученой степени канд. филол. наук по специальности : 10.01.03 – Литература народов стран зарубежья. – М., 2004. – 24 с.
11. Романовская Е. В. Феномен памяти: между историей и традицией / Е. В. Романовская // Философия и общество. – 2010. – Вып. №1(57). – С. 98–109 (з посиланням Хальбвакс М. Социальные рамки памяти). – М. : [б. и.], 2007.
12. Барг М. А. Эпохи и идеи: становление историзма / М. А. Барг. – М. : Мысль, 1987. – 348 с.

Ясинский Михаил. Социокультурный образ исторического самосознания. В исследовании раскрывается научное значение роли социальных образов в становлении исторического самосознания как феномена традиционной культуры. Выявлено, что до сих пор проблематика роли исторических образов в научных исследованиях не нашла своего решения. Обобщенно механизм создания исторических образов культуры.

Ключевые слова: самосознание, образ, познание, культура.

Yasinskyi Michael. Socio-cultural Image of Historical Consciousness. This study reveals the role of social science in the formation of images of historical consciousness as a phenomenon of traditional culture. Revealed that so far as the problems of historical images in scientific research has not found a solution. Generalized mechanism for creating images of historical culture.

Key words: identity, image, knowledge and culture.

Стаття надійшла до редколегії
06.04.2013 р.